

הרב שמעון לפיד

חזרה קרו לבעליםראשי פרקים:

הקדמה: הדין בגמרא וחשיבותו.

1. עד מתי אפשר להחזיר: תלוי בהעדאת עדים או בפסק דין?
[פשטות הגמ'; שיטת רש"י מול שיטת

הראב"ד; שיטת ר"ח ופירוש דבריו.]

2. מקור הדין: [שיטת רש"י, ושתי הבנות בשיטתו; שיטת הראב"ד;
שיטת השואל בשו"ת הרשב"א, הסברי ה"קצות"

וה"נתיבות"; שיטת הרשב"א עצמו.]

3. הסבר המחלוקת וההשלכות הנובעות ממנה:

א. מתי חל חיוב הקנסות. (לאור סוגיית 'תשלומי כפל כשעת

העמדה בדין'). [שיטת הראב"ד - דרך חדשה בהסבר שיטתו;

שיטת הר"ח כראב"ד; שו"ת הרשב"א; שיטת רש"י.]

ב. גדר גמר דין : מחלוקת הראב"ד מול ה"שיטה" בשיטה מקובצת.

4. מדוע הרמב"ם לא הביא דין זה להלכה? [הסבר הרמב"ם בתור הבנה

חדשה בדין 'חזרה קרו

לבעלים'.]

סיכום ארבעת שיטות הראשונים העיקריות, בדין 'חזרה קרו לבעלים'.

הקדמה:

בשני מקומות שואלת הגמרא, "והרי חזרה קרו לבעלים": במקרה הראשון (ב"ק ס"ח:), על מצב שהבעלים הקדישו את החפץ הגנוב בבית הגנב; ובמקרה השני (ב"ק ע"ו.), על מצב שנגנב קרבן, ושחטוהו לשם בעליו. בשני המקרים הגמרא טוענת, שבגלל זה נפטר הגנב מן הכפל. כאן יש חידוש גדול: למרות שהגניבה אכן בוצעה, אי אפשר לקנוס את הגנב, בגלל שהגניבה הוחזרה. ולכאורה קשה, הקנס הוא על עצם מעשה הגניבה, וא"כ מדוע לא יהיה ניתן לחייב קנס, גם אחרי שחזרה הקרו לבעלים?

בהסבר ענין זה, נחלקו רבותינו הראשונים: יש מהם שחידשו דין חדש בהלכות גניבה, ויש מהם שחדשו גדר חדש בהלכות קנסות. מה הם החידושים, ועד כמה הם מהותיים בהכנת הדין של כפל בגניבה, או גדר קנס- על זה נשתדל לעמוד בגוף המאמר.

1. עד מתי אפשר להחזיר?

על השאלה "והרי חזרה קרו לבעלים?", עונה הגמ' (בדף ס"ח:): "כשעמד בדין". למה הכוונה? לכאורה, זה מתברר מהמשך הגמ': "היכי דמי... לא צריכא דאמר חייב אתה ליתן לו." - משמע שפסק הדין הוא הגורם, שלא נוכל יותר לומר: 'חזרה קרו לבעלים'.¹

אבל מרש"י מוכח אחרת, וז"ל: "והרי חזרה קרו לבעלים... וכפל אינו מחייב, אלא כשנמצאת ביד גנב, שכאו עדים, כדכתיב 'אם המצא תמצא בידו'".

משמע שלשיטתו, הדבר תלוי בהעדאת העדים, ולא בפסק הדין!² וכן מוכח גם מהדבור הבא ברש"י: "כשעמד בדין. שכאו עדים קודם שהקדישוהו בעלים".

רש"י, במודע, פירש באופן שונה מההבנה האינסטינקטיבית, והדבר אומר דרשני: מדוע רש"י לא פירש כפשוטו? לבעיה זו נתייחס לקמן. כשיטת רש"י סוברים גם התוס' רי"ד (ב"ק ע"א:), וכן הרשב"א, כפי שיבואר לקמן.

לעומת רש"י יש כמה ראשונים שסוברים שהדבר תלוי בגמר הדין: כך סובר הראב"ד (בדף ס"ח:), וז"ל: "כשעמד בדין. קודם שהקדישוהו

1. כך דייק הרש"ש על אחר. 2. ועיין מנחת חינוך מצוה נ"ד, שמשמע שנחפז בזו בשיטת רש"י, אך יותר נראה, שאין כאן מקום ספק.

אם יעידו עליו עדים- פטור מלשלם לו, שהרי חזרה קרן לבעלים, קודם שיעידו עדים." [

נ"מ בין שני אופני ההסבר:

1. במצב של ספק בדין 'חזרה קרן לבעלים': אם זה חלק מהחיוב-פטור, כי עדיין אין ראיה לחיובו; ואם זה תנאי פוטר-חייב, כי אין ראיה לפוטרו.⁵
  2. אם הבעלים תקף את הגנב, והוציא את הגניבה מידו, ושוב תקף הגנב וגזל את החפץ: אם יש תנאי בחיוב, שיהיה מתחילת הגניבה בידו-פטור, כי חלק מהזמן היה החפץ ברשות הנגנב; אך אם זה תנאי לפטור-חייב, כי בשעת העדאת העדים, החפץ נמצא ברשות הגנב.⁶
  3. האם צריך להחזיר את גוף החפץ, לדין 'חזרה קרן לבעלים', או גם במצב שנשבר, יכול להחזיר את דמי החפץ? בדבר זה מצאנו מחלוקת קיימת: לדעת תוס' רי"ד (ב"ק ע"א:), די אם ישלם את דמיו; ואילו לפי הגר"ח הלוי, יכול להחזיר רק את גוף החפץ. ונראה שהדבר תלוי בשני ההסברים הנ"ל: אם זה תנאי בחיוב-יכול רק להחזיר את גוף החפץ, שכן אז הוא עוד לא סיים את מעשה הגניבה, ויכול להחזיר ולומר 'הרי שלך לפניך'; ואם זה תנאי פוטר-יכול לסלק את התביעה עד לשעת הדין, גם ע"י תשלום הדמים.
- וזהו הסבר הגר"ח הלוי (הלכות גניבה פ"א הט"ו): "כל זמן שהגניבה בעין, ויכול לומר 'הרי שלך לפניך', ואי חזרה קרן לבעלים מפטר, וכמבואר בב"ק דף ס"ח ודף ע"ו שם, וא"כ הא לא נשלם עדיין חיובו בכפל ודו"ה, ודק בשעת העמדה בדין הוא שנגמר חיוב כפל שלו-וע"כ הך זולא משנה את דינו; מה שאין כן בליתא לגניבה, דאין כאן עוד לומר 'הרי שלך לפניך', וכבר נגמרה גניבתו וחיוב כפל שלו-א"כ הך זולא אינה משנה את דינו, ואזלינן רק בתר שוויה של שעת גמר החיוב, שהיא שעת שכירה." כן כתב גם הגר"נ"ס (סימן קל"א וז"ל: "ומציאות הגניבה בידו חדא מעשה גניבה אריכתא היא." וע"ש בכל הסימן.)⁷

5. ועיי' 'בדבת אברהם' מהדורה תניינא, על אחר, שדן בנקודה זו, ובעוד כמה ענינים יסודיים, בדין 'חזרה קרן לבעלים', ע"ש. 6. מסתבר, לענ"ד, שהא בהא תליא: אם זהו חלק מהחיוב, החפץ צריך להיות כל הזמן ברשות הנגנב; ואם זהו תנאי פוטר-די אם יהיה ברשות הגנב בשעת מציאתו. אמנם אין בחליה זו הכרח גמור. 7. ואמנם הסברם ברמב"ם אינו נראה לענ"ד, כפי שיבואר לקמן, וכן גם הסברם בדעת הרא"ש, ואנמ"ל, אבל זו שיטה אפשרית בדעת רש"י.

נאמר, ששני הנימוקים של השואל, נובעים משתי תפיסות שונות, ואז שיטת ה"נתיבות" תהיה לפי הנימוק הא'. ברם, נראה שיש כאן שני טיעונים, המשקפים תפיסה בסיסית אחת. ואמנם הביא השואל את הפסוק 'אשר ירשיעון אלקים', אבל הוא גם כתב דלא גרע ממודה בקנס! ולכן נראה, שכוונת השואל היא מצד מודה בקנס. אין זה ממש מודה בקנס, אלא מקביל לו [ולכן כתב 'דלא גרע ממודה בקנס.']. כוונתו היא, שמאותה סיבה שאנו פוטרים מודה בקנס, עלינו גם לפטור ב'חזרה קרן לבעלים' - מהי אותה סיבה? ניתן לומר, שענין ההרשעה בקנס, צריך להיות מעשי ידי בית הדין בלבד, ואם יש הרשעה על ידי הנתבע עצמו - אין זה דין 'קנס'.

שיטת הרשב"א עצמו:

הרשב"א בתשובתו, כתב בצורה ברורה כשיטת רש"י! שהרי תלה את הדבר בהעדאת עדים, ונימק "שכבר נמצאת הגניבה בעדים" - שזה ודאי מבוסס על הפסוק "אם המצא תמצא בידו הגניבה", שעליו ביסס רש"י את שיטתו!

ואמנם, לפי זה נראה, שהוא חולק על שיטת השואל, בלי להקשות על דבריו! אך אין בכך כל קושי: המסקנה של שניהם לדינא, בענין הנדון זהה. גם את עיקר תשובתו ייחד הרשב"א, לענין השני באותה תשובה - לכן הסתפק הרשב"א במשפט קצר, המביע בבהירות את עמדתו. [זו גם הסיבה, שהרשב"א לא טרח לציין לשואל, שזו גמרא מפורשת - 'חזרה קרן לבעלים'.]

3. הסבר המחלוקת וההשלכות הנובעות ממנה:

נראה, שרש"י והראב"ד נחלקו במחלוקת יסודית, בהבנת דין 'חזרה קרן לבעלים': האם זהו דין בהלכות גניבה, או דין בהלכות קנסות:

לדעת רש"י, יש כאן גזה"כ מיוחדת, המחדשת דין נוסף בהלכות חיוב כפל דגנב;

ואילו לראב"ד י"ל, שזהו דין כללי בהלכות קנסות: כל שתוקן עצם מעשה העבירה, אי אפשר לקנוס עליו בב"ד. (לקמן נוכיח את הדבר בשיטת הראב"ד). בודאי כן הוא, לשיטת השואל בשו"ת הרשב"א, לפי ההנמקה 'דלא גרע ממודה בקנס', שזהו דין כללי בהלכות קנסות; אמנם לגבי ההנמקה הראשונה, ד'אשר ירשיעון אלהים' כתיב, יש מקום

3. דף עד. "רואין הקנס מתחייב אלא בב"ד. ואע"פ שכבר סימא את עינו והפיל את שינו מיום ראשון - לא נתחייב אלא ביום שני, שבאו הם והעידו, וגמרו את הדין על פיהם... אלא בשעמד בדין... וכבר עמד בדין ונתחייב."

4. דף ס"ח: (בסוגייתנו): "כשעמד בדין... ונתחייבו לו הכפל."

באור שיטת הראב"ד כשיטה מחודשת:

בשיטת הראב"ד יש שתי נקודות מחודשות, שהוא מסביר אותן על סמך העקרון, שב"ד הוא שמטיל את חיוב הקנס: א' - תשלום הקנס, במקרה שהשתנה המחיר, הוא לפי שעת העמדה בדין.

ב' - 'חזרה קרן לבעלים' - עד פסק הדין.

בשתייהן, ההבנה הפשוטה היא אחרת: אם החיוב הוא על מעשה העבירה, לכאורה, החיוב צריך להיות לפי שעת העבירה, גם אם ההעמדה לדין תהיה אחר כך; וכן, החזרת החפץ אינה צריכה להשפיע על הדין בב"ד! ולכן נראה, שהראב"ד סובר, שבדיני קנסות נידון האדם על מצבו העכשווי ולא על המעשה הישן: החיוב הוא על הגברא, ולא על מעשה זה או אחר. אם מעשה העבירה לא תוקן, אזי יענש האדם על היותו גנב. חיוב זה הוא על שעת ההעמדה בדין בלבד.

דעת ר"ח כראב"ד:

גם בדעת הר"ח, נראה לומר כמו הראב"ד: הר"ח בסוגיית 'כפל כשעת העמדה בדין', (דף ס"ה.) כתב כך: "גופא: אמר רב: קרן כעין שגנב. מ"ט? כתיב 'גניבה' ו'חיים' - אחיה לקרן כעין שגנב. כפל ד' וה' כשעת העמדה בדין." משמע ממנו שהלימוד מ'גניבה' ו'חיים' מתייחס לדין הקרן, ואילו לדיני הקנסות א"צ פסוק כלל.¹⁵ מדוע א"צ לימוד לזה, שהקנס הוא כשעת העמדה בדין? צ"ל כדעת הראב"ד, שב"ד הוא שמטיל את חיוב הקנס.¹⁶

נמצא, שבשתי הסוגיות דעת הר"ח ודעת הראב"ד זהות! וא"כ, יש לבאר את סברתם כשיטה אחת.

15. בניגוד לשיטת החוס' שם, ד"ה "גופא". ואמנם הרשב"א טען, שגם גירסא זו, ניתן לפרשה כתוס', אך זהו דוחק גדול. 16. כן כתבו בהסבר הסוגיית בגמרא, ה'תורת חיים' והפנ"י מדעתם, והנה נמצא להם "חנא דמסייע" - הר"ח.

לפי תפיסה זאת מובן, מדוע רש"י לא היה יכול לפדש בסוגייתנו, שגמר הדין הוא הגורם לסיום דין 'חזרה קרן לבעלים': לשיטתו, אין שום משמעות מהותית לפסק הדין בדיני קנס, הדין היחיד המשמעותי הוא העדאת העדים. כעת מובן, מה הביא את רש"י לפרש, בניגוד לפירוש הפשוט יותר בגמרא.

ב. גדר גמר דין:

הגמרא מחלקת בין שני שלבים לגבי גמר הדין:

א' - חייב אתה ליתן לו;

ב' - צא תן לו.

איזה מהם הוא גמר הדין העיקרי, ואיזה הוא רק שלב טכני בלבד?²³

בזה נחלקו בסוגייתנו, הראב"ד וה'שיטה' בשטמ"ק:

כתב הראב"ד: "אמרו לו: 'צא תן לו', וטבח ומכר - פטור מד' וה', מפני שהוא כפקדון בידו, וכבר יצא מתורת גניבה; אבל 'חייב אתה ליתן לו' לא סמכה דעתיה, סבר מעייני בדינאי, ועדיין בתורת גניבה הראשונה הוא עומד." משמע שעיקר גמר הדין, הוא דווקא 'חייב אתה ליתן לו', אלא שעדיין אין גמירות הדעת, ולכן הגנב לא גמר את גניבתו.²⁴

לעומת זאת, כתב ה'שיטה': "...וטעמא, משום ד'צא תן לו' הוי גמר דין, הלכך, מכי אמרו לו 'צא תן לו' טבח ומכר - לא קאי עלה בתורת גניבה אלא בתורת גזילה, ובגזילה ליכא תשלומי ארבעה וחמישה; אבל 'חייב אתה ליתן לו' לא הוי גמר דין - ועדיין היא אצלו בתורת גניבה, להתחייב עליה בטביחה ומכירה. וי"ם דגרסי הכי בהדיא במילתיה דרבא בגמרא."²⁵

מהי סיבת המחלוקת ביניהם? נראה שהראב"ד, לשיטתו, אינו יכול לפרש אחרת: לשיטת הראב"ד, הזמן הקובע לסיום 'חזרה קרן לבעלים', הוא גמר הדין. לפי סוגייתנו, גמר הדין לענין זה הוא 'חייב אתה ליתן לו', א"כ אין מקום לומר, שגמר הדין לענין טביחה ומכירה יהיה 'צא תן לו', ויהיו לנו שני זמנים של גמר דין מהותי. לכן, הראב"ד נאלץ

23. עקרונית, ניתן גם לומר, ששניהם הם גמר דין - כל אחד לענין מסוים (וע' חזו"א ב"ק י"ח ס"ק י'). אך לזה צריך סיבה טובה וסברה חזקה. 24. נראה, שהראב"ד לא גרס בגמ' "מ"ט... הוי ליה גזלו...". ואכן מובח בשטמ"ק, שירובא מיד, שהיחה גם גירסא אחרת. 25. עיין גם בתוס' בסוגיין, ובראשונים כאן ובב"מ, ואכמ"ל בשיטות הראשונים.

סיכום: 26

יש ד' הבנות עיקריות בדין 'חזרה קרן לבעלים':

א. שיטת הראב"ד והר"ח: זה דין בהלכות קנסות: ב"ד הוא המחייב את

הקנס על האדם לפי מצבו הנוכחי, ולכן: אם מעשה הגניבה תוקן לפני פסק הדין – אין לחייבו. לכן גם תשלומי הקנסות נקבעים לפי שעת ההעמדה בדין.

ב. שיטת השואל בשו"ת הרשב"א: ב"ד הוא היחיד שרשאי להרשיע אדם

בדין קנס, ולכן אם חזרה קרן לבעלים לפני פסק הדין, לא הב"ד הוא זה שהרשיע אותו, וזה מקביל לדין מודה בקנס פטור.

ג. שיטת רש"י: זה דין בהלכות גניבה: יש גזה"כ מיוחדת: 'אם המצא

תמצא הגניבה בידו', שממנה לומדים, שהגניבה צריכה להמצא בידו בשעת העדאת העדים.

בזה יש שתי הבנות:

מעשה הגניבה לא נגמר עד השעה שהחפץ לא נמצא בעדים, וזהו

תנאי כעצם החיוב. לכן דווקא את גוף החפץ צריך להחזיר (הגר"ח הלוי, והגרנ"ט).

יש תנאי פוסד: אם נסתלקו הבעלים מהגניבה לפני העדאת

העדים – אין דין כפל. לכן מספיק גם כשהחפץ אינו בעין, והחזיר

את דמיו (תוס' רי"ר).

ד. שיטת הרמב"ם: מתחשבים רק במעשה הגניבה בשעת הגניבה, ורק במצב

שהתברר שמעשה הגניבה לא השפיע כלל – אז אין דין כפל. להלכה

אין בזה נ"מ.

26. זהו סיכום רק לשיטות העיקריות בדין 'חזרה קרן לבעלים', כפי שנחברו בגוף המאמר. ענינים נוספים שנחלבנו במאמר – לא הובאו כאן.